

TERO ANTTILA

Suomen loistokkaat tarinat

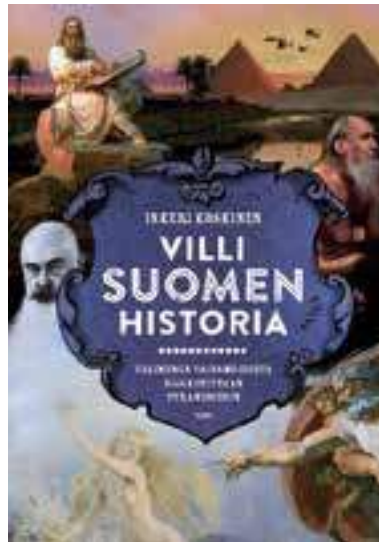
Inkeri Koskinen, *Villi Suomen historia. Välimeren Väinämöisestä Äijänkupittaan pyramideihin*. Tammi, Helsinki 2015. 310 s.

Inkeri Koskinen teos käsittelee tieteenfilosofian näkökulmasta erikoisia esityksiä Suomen muinaisuudesta. Tarkastelun kohteena ovat näennäishistorialliset teorit, joissa suomalaiset esitetään ikiaikaisena kansana; joissa heillä on yhteinen alkukoti, perimä, muinainen kieli ja kulttuuri. Koskinen keskittyy näkemyksiin, ”jotka jollakin tavoin kilpailevat suomalaisten historiaa ja esihistoriaa koskevan tutkimuksen kanssa” (22).

Eurooppalaisen muinaistutkimuksen varhaismodernit juuret, alan rooli osana historia- ja kulttuuritieteiden kehitystä 1800-luvulla sekä erityisesti sen suhde viime vuosisadan nationalismiin on ollut suosittu tutkimuskohde 1990-luvulta alkaen. Koskinen näkökulma aiheeseen on tuore. Hän selvittää 1900-luvulla tehtyä suomalaista muinaistutkimusta tieteen, näennäistieteen ja ei-tieteen kategorioiden avulla ja pohtii samalla, kuinka toisissaan teorioiden esittäjät olivat. Kirjan lukuihin sisältyy myös keskusteluita, joissa pohditaan aihepiiriin kuuluvia tai sitä sivuavia käsitteitä suomalaisen tiedemaailman asiantuntijoiden kanssa.

Loistokas muinainen Suomi

Teos alkaa 1900-luvun alun itenäisyysmiesten Sigurd Wettenhovi-Aspan (1870–1946) ja Elias Lönnqvistin (1875–1949) teorioiden kuvauksella. Heidän mukaansa suomi oli vanhin kulttuurikieli, alkukieli, josta heprea ja kreikka polveutuivat. Wettenhovi-Aspa väitti pääteoksessaan *Kalevala ja Egypti, Suomen kultainen kirja II* (1935), että suomea puhuvat esi-isät vaelsivat alkukodista, Aasiasta, Intian kautta Egyptiin (suom. *Äijänkupittaa* tai

Kemi), jossa he pystyttivät kuuluisat pyramidit (*pyhät raamit*). Sittemmin esi-isät vaelsivat Ranskaan ja Englantiin, josta he suuntasivat myöhemmin pohjoiseen. Lönnqvist puolestaan esitti kaksiosaisessa teoksessaan *Suomenkieli kaikkien kulttuurikielten avaimena* (1931, 1945), että pohjoismainen mytologia oli alunperin suomalaista.

Koskinen luokittelee suomalaisen näennäismuinaistutkimuksen eri muodot yleisesti *apohistoriaksi*. Pekka Masoselta lainattu käsite merkitsee epäilyttävän tarkoitushakuista oman kansan menneisyyden ylistystä tai vakiintuneen historiankäsitteksen kiistävästä tai korvaavaa historianulkintaa. Koskinen vahvistaa viime vuosikymmenten länsieurooppalaista muinaistutkimusta koskevien tulosten soveltuvan myös 1900-luvun suomalaiseen näennäistutkimukseen, jossa siinäkin viitataan antiikin kirjoituksiin, *Raamattuun* ja kansanrunouteen. Teoreetikkojen esittämät etymologiset päättelyt perustuvat ennako-oletuksiin oman kansan loistokkaasta muinaisuudesta. Koskinen

mukaan viime vuosina villien teorioiden avuksi on valjastettu varsinkin internetissä perinnöllisyystieteen haplotyyppien vertailu. Sen pohjalta jotkut näennäistutkijat ovat väittäneet suomalaisten polveutuneen *Raamatussa* mainituista Israelin kymmenestä kadonneesta heimosta, jotka pakenivat pohjoiseen assyrienne valloitettua Israelin kuningaskunnan 722 eaa.

Ajatus jossakin Euroopassa vaikuttavista Israelin kadonneista heimoista esiintyy jo varhaismodernin ajan historiankirjoituksessa. Koskinen todistaa, että myös monet muut villit teorit Suomen muinaisuudesta palaavat varhaismoderniin ruotsalaiseen historiankirjoitukseen, kuten Olof Rudbeck vanhemman gööttiläiseen *Atlantica*-teokseen (1679–1702). Rudbeck väitti teoksessaan Atlantiksen sijaitsevan muinaisessa Uppsalassa. Hän totesi muinaisen Suomen paikannimistöä käsitellessään, että sana *kemi* palautui antiikin kirjoitusten kimmeriläisiin. Myös Turun Akatemian professorina myöhemmin toiminut Daniel Juslenius (1676–1752) viittasi käsitykseen suomalaisten kimmeriläisestä alkuperästä kuuluisassa Suomen historian harjoitusväitöskirjassaan *Aboa Vetus et Nova* (1700).

Koskinen havainnollistaa kiinnostavasti, että Wettenhovi-Aspan ja erityisesti Lönnqvistin tulkintoja *Kalevalasta* selittää myös esoteerinen, usein teosofiasta ammentanut tutkimusperinne. Monen suomalaisen näennäishistorioitsijan taustalla oli Helena Blavatskin (1831–1891) käsitykset muinaisviisaudesta sekä ihmiskunnan juuriroduista ponnistavasta henkisestä ja fyysisestä kehityksestä. Natsien muinaishistorian tutkimuslaitoksen, Ahnenerben, perustaja, Herman Wirth, kehitti

teoriaa Atlantiksesta arjalaisen rodun alkukotina. Koskinen kertoo, että Ahnenerbessä vaikutti Himmeliin tutustunut suomalainen Yrjö von Grönhagen (1911–2003). Suomalais-saksalaisen retkikunnan johtajana von Grönhagen etsi 1930-luvulla *Kalevalan* karjalaisilta laulumailta tietoja muinaisten suomalaisten ja saksalaisten yhteisistä esi-isistä ja muinaisviisaudesta. Esoteerisvärritteinen teosofia inspiroi myös Pekka Ervastian (1875–1932) ja tavallaan jopa ”Pukki Lemminkäisen”, Ior Bockin (1942–2010), kalevalaisia visioita. Bock sai Sipoon Säästöpankin ja Lemminkäinen Oy:n rahoittajiksi 1980–90-lukujen vaihteessa tehdyille kaivauksille, joissa etsittiin Lemminkäisen maanalaista temppeliä Uudeltamaalta.

Koskinen toteaa, että suomalaisten muinaisuskoa koskevat teoriat voi jakaa kahteen kategoriaan. Teosofiasta inspiroituneet etsivät *Kalevalasta* suomalaisten kadotettua viisautta, ja heille esi-isiksi kelpasivat Väinämöinen ja Lemminkäinen. Suomen ja Israelin kadotettujen heimojen yhteyttä todistelleet kirjoittajat puolestaan pitivät *Kalevalan* uskoa noituutena ja perustivat suomalaisten uskon juutalais-kristilliseen perinteeseen.

Yksi teoksen luvuista keskittyy viime vuosikymmenten näennäishistorioitsijain suosikkiin – Kainuun muinaiskuninkaiden tutkimusperinteeseen. Koskinen nostaa esiin ”Jukkis” Niemisen teorian 400-luvulla kukoistaneesta muinaiskainuulaisesta kulttuurista. Tämä korkeakulttuuri tuhoutui Niemisen mukaan svealaisten hyökkäykseen 700-luvulla. Sen perillisiä ovat Muinais-Häme ja Jäämerelle ulotunut Muinais-Bjarmia, joista Nieminen löytää jälkiä *Kalevalasta* ja

saagoista. Hän hylkää vakiintuneet arkeologiset teoriat ja uskoo kuppi-kivien ja jatulintarhojen heijastavan näiden kulttuurien saavutuksia. Sanan ”jatuli” Nieminen liittää joutuneihin ja kainuulaisten ensimmäiseen kuninkaaseen, saagojen myyttiseen Fornjoteriin. Koskinen osoittaa tämänkin ajatuksen palautuvan 1600-luvulle, Johannes Messeniuksen *Scandia Illustrata* -teokseen ja sen Suomea, Kuurinmaata ja Liivinmaata käsittelevään osioon.

Yksi teoksen kiinnostavimmista teemoista on näennäismuinaistutkijoiden ongelmallinen Ruotsi-suhde. Kuten Koskinen mainitsee johdannossa, ”fennomaanien ja svekomaanien kamppailu näyttäisi yhä elähdyttävän suomalaista näennäishistoriankirjoitusta” (15). Hän analysoi useita teoreetikoita, jotka vakuuttelevat ruotsalaisten tarkoituksella hävittäneen tiedot suomalaisten loistokasta muinaisuudesta. Ironisesti heidän omat käsityksensä perustuivat Ruotsin kautta tullessiin ”gööttiläisiin” teoriarakennelmiin.

Historiankirjoituksen funktio?

Olen osin eri mieltä teoksen gööttiläisyyden edistystä koskevasta analyysistä, joka perustuu Imre Lakatosin ’tutkimusohjelman’ käsitteeseen. Koskinen toteaa esimerkiksi: ”[V]oimme ajatella, että 1600-luvulla gööttiläinen historiankirjoitus oli rationaalista, mutta lähdekritiikin kehittymisen jälkeen se on irrationaalista näennäistiedettä” (82–83). Vaikka hänen analyysinsä gööttiläisyyden taustaoletuksista, menetelmistä ja päämääristä on muuten mainio, sen kontekstin analyysissä on puutteita. Gööttiläisyyden 1600-luvun rationaa-

lisuus ei johtunut sen edistyksestä. Se oli poliittisen eliitin työkalu, jonka ”villeimmät” näkemykset nousivat yleensä suosioon poliittisen tilanteen kärjistyttyä (valtapyrkimysten ja -taisteluiden tai sotien seurauksena). Sitä paitsi gööttiläisyydellä oli koko olemassaolonsa ajan kilpailevia vaihtoehtoja. Kriittisten näkemysten julkituominen ei ollut kuitenkaan aina mahdollista esimerkiksi rahoituksen, painostuksen tai sensuurin vuoksi. Toisin sanoen gööttiläisyyden ajoittainen määrävä asema johtui yleensä sen kiinteästä yhteydestä poliittiseen eliittiin – juuri niistä syistä, joita Koskinen käsittelee villien teorioiden yhteydessä teoksen mielenkiintoisimmassa luvussa ”Suur-Suomen rakentajista netti-natseihin”. Niinpä jos historian tutkimuksen pitkän aikavälin edistystä tarkastellaan liian tiukasti nykyperspektiivistä, vaikkapa ’tieteellisen’, ’näennäistieteellisen’ ja ’epätieteellisen’ käsitteillä, saatetaan unohtaa, että menneisyyden ja oman aikamme tutkimuksen rationaliteetit eivät ole aina yhteismitallisia.

Koskinen teos on ansiokas. Hän viittaa laajaan lähdeaineistoon ja erityisesti internetin syövereistä kaivetun materiaalin analyysi on vakuuttavaa. Koskinen hyödyntää melko kattavasti myös aihepiiriä koskevaa tutkimuskirjallisuutta. Kirjan asiantuntijahaastattelut selkiyttävät mainiosti käsiteltäviä aiheita ja ovat yksi teoksen parhaista puolista. Näissä keskusteluissa asiantuntijat ja kirjoittaja paljastavat ammattitaitonsa korostamalla yhtäältä tieteen kriittistä metodologiaa ja pyrkimystä objektiivisuuteen sekä toisaalta sen yhteisöllisyyttä, historiallisuutta ja kykyä itsereflektioon.